

VÁRADI ÁGNES*

A BIZTOSÍTÁSI ÜGYEKRE VONATKOZÓ EGYES JOGHATÓSÁGI SZABÁLYOK A BRÜSSZEL I. RENDELET ÁTDOLGOZÁSA TÜKRÉBEN

A polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó uniós joghatósági szabályok már hatályba lépett, s 2015 januárjától alkalmazandó átdolgozása az apropója egy speciális joghatósági ok, a biztosítási szerződésekre irányadó rendelkezések átfogó bemutatásának. A téma sajátosságát a szabályozást átható célkitűzésbeli kettősség adja. A határon átnyúló ügyletekbe vetett bizalom fenntartása, az egységes, egyértelmű és kiszámítható joghatósági okok kialakítása mellett tekintettel kell lenni a fogyasztóvédelmi szempontokra, az üzleti tranzakciókban gyengébb pozícióban lévő felek védelmére irányuló célkitűzésekre. A tanulmány e sajátosságok mentén vizsgálja a biztosítási ügyekre vonatkozó joghatósági szabályokat a jogalkalmazás problémás területeinek feltárása és az ezekkel kapcsolatos megoldási alternatívák felvázolása érdekében, az Európai Bíróság releváns gyakorlata és a vonatkozó szekunder irodalom felhasználásával.

A közös európai polgári eljárásjog kialakítása felé tett fontos lépésként szokás számon tartani a *polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról* szóló 44/2001 (2000. december 22.) EK tanácsi rendeletet (továbbiakban: Rendelet). A Rendelet átdolgozását képező norma, a *polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról* szóló, az Európai Parlament és a Tanács 1215/2012 (2012. december 12.) rendelete (továbbiakban: Átdolgozás) mintegy másfél éve, 2013. január 9-én lépett hatályba, s alapvetően¹ 2015. január 10-től alkalmazandó. Bár az Átdolgozás a Rendelet lényegi elemeit nagyrészt változatlanul hagyta, a jelenlegi, átmeneti időszak lehetőséget ad a Rendelet alkalmazásából adódó tapasztalatok összegzésére, a Rendelet és az Átdolgozás szabályozási rendszerének összehasonlítására, valamint a jövőbeli jogalkalmazásra vonatkozó tapasztalatok megállapítására. Ebből a szempontból különösen érdekes területet jelentenek a biztosítási ügyekre, a fogyasztói szerződésekre, valamint az egyedi munkaszerződésekre megállapított speciális joghatósági okok. Esetükben ugyanis a joghatósági rendszer elsődleges törekvését, a belső piaci műveletek biztonságá-

* PhD, tudományos munkatárs, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 1014 Budapest, Országház u. 30.
E-mail: varadi.agnes@tk.mta.hu.

¹ Az Átdolgozás 81. cikke értelmében a tagállamoknak a Bizottság felé fennálló bejelentési kötelezettségeit (pl. hatáskörrel rendelkező nemzeti bíróság, perbehívási szabályok, tagállamok között kötött, hasonló tárgyú nemzetközi szerződések megjelölése) tartalmazó 75. és 76. cikk 2014. január 10-étől alkalmazandó.

nak és kiszámíthatóságának, a joghatósági okok egységességének, illetve a határon átnyúló tranzakciókba vetett bizalomnak a kiépítését és fenntartását egy másik törekvéssel kell összhangba hozni: a fogyasztóvédelmi szempontokkal, illetve az üzleti tranzakciókban gyengébb pozícióban lévő felek védelmére irányuló célkitűzésekkel.

A jelen tanulmány célja a biztosítási szerződésekre irányadó joghatósági szabályoknak² e sajátosságokra tekintettel történő elemzése, a jogalkalmazás problémás területeinek feltárása, és ezekkel kapcsolatos megoldási alternatívák felvázolása az Európai Bíróság (továbbiakban: EuB) releváns gyakorlata és a vonatkozó szekunder irodalom felhasználásával.

Előkérdésként ki kell térni az Átdolgozásnak a Rendelethez, illetve az azt megelőző, Brüsszeli Egyezményhez³ való kapcsolatára. Ennek ugyanis fontos szerepe van annak megállapításában, hogy a korábbi szabályozás mentén kialakult bírói gyakorlat mennyiben képezheti az újabb szabályok értelmezésének alapját. Az Átdolgozás preambuluma (34) bekezdésében kimondja, hogy: „biztosítani kell az 1968. évi Brüsszeli Egyezmény, a 44/2001/EK rendelet és e rendelet közötti folytonosságot, ennek érdekében átmeneti rendelkezéseket kell megállapítani.”⁴ Megerősítve az EuB ez irányú gyakorlatát, a preambulum a folytonossági követelményt a Brüsszeli Egyezmény és a helyébe lépő rendeleteknek uniós jogi értelmezésére is kiterjeszti. Az egységes értelmezés kereteit az EuB több korábbi döntésében is kijelölte:

„A 44/2001 rendelet ugyanis kétségkívül a Brüsszeli Egyezmény aktualizálására irányul, egyúttal azonban annak felépítését és alapelveit is meg kívánja őrizni, valamint biztosítani kívánja a folytonosságot. Márpedig, mivel nincs semmilyen indok, amely ettől eltérő értelmezést tenne szükségessé, a koherencia követelménye magában foglalja, hogy a 44/2001 rendelet 5. cikke 1. pontja *a*) alpontjának ugyanolyan hatályt kell tulajdonítani, mint a Brüsszeli Egyezmény vonatkozó rendelkezésének, a Brüsszeli Egyezmény és a 44/2001 rendelet egységes értelmezésének biztosítása érdekében.”⁵

Alapos indok⁶ – azaz érdemi szövegezésbeli vagy kontextuális eltérés – hiányában tehát az EuB által korábban kialakított követelmények az Átdolgozásra is megfelelően irányadók.

² Terjedelmi okokból a tanulmány nem tér ki a határozatok elismertetésének és végrehajtásának kérdésköreire.

³ A Spanyol Királyság és a Portugál Köztársaság csatlakozásáról szóló, 1989. május 26-i egyezményrel módosított, a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a határozatok végrehajtásáról szóló 1968. szeptember 27-i egyezmény (továbbiakban: Brüsszeli Egyezmény).

⁴ Hasonló követelményt állapított meg a Rendelet preambuluma (19) bek.-e is az Egyezmény vonatkozásában.

⁵ Az 533/07. sz. *Falco Privatstiftung és Thomas Rabitsch kontra Gisela Weller-Lindhorst*-ügyben 2009. április 23-án hozott ítélet [EBHT 2009 I-03327] 50–51. pontja.

⁶ A 167/00. sz. *Verein für Konsumenteninformation kontra Karl Heinz Henkel*-ügyben 2002. október 1-jén hozott ítélet [EBHT 2002 I-08111] 49. pontja.

1. A BIZTOSÍTÁSI JOGVITÁK JOGHATÓSÁGI SZABÁLYAINAK HELYE A RENDELETEK RENDSZERÉBEN

Elsőként a biztosítással kapcsolatos jogvitákra irányadó joghatósági okokat szükséges elhelyezni a rendeletek rendszerében, különös tekintettel a Rendelet 2. cikkében, illetve az Átdolgozás 4. cikkében megfogalmazott általános joghatósági okra, az alperes lakhelye szerinti joghatóságra: „valamely tagállamban lakóhellyel rendelkező személy, állampolgárságára való tekintet nélkül, az adott tagállam bíróságai előtt perelhető.” Ez a megállapítás az antik római jogra visszavezethető, *actor sequitur forum rei* elvének leképeződéseként értelmezhető, s elsődleges célja az alperes hatékony védekezésének biztosítása azáltal, hogy a peres eljárást olyan állam bíróságaira korlátozza, amelyeknél az alperes könnyebben, hatékonyabban⁷ fel tud lépni, azaz megvalósulhat a hatékony jogérvényesítéshez⁸ fűződő joga.

Ez utóbbi körülmény az, amely egy sajátos kapcsolódási pontot teremt a Rendelet, illetve az Átdolgozás II. fejezetének 3–5. szakaszában található, egyéb speciális joghatósági okokkal. A biztosítási ügyekre, a fogyasztói szerződésekre, valamint az egyedi munkaszerződésekre megfogalmazott, hasonló felépítésű, belső logikájú joghatósági rendelkezések ugyanis olyan helyzetekre reagálnak, amelyekben nem elsősorban a perbeli pozíció határozza meg, hogy melyik fél jogérvényesítését kell további perjogi eszközökkel támogatni. Ezekben az esetekben ugyanis a felek anyagi lehetőségeiben és jogi ismereteinek szintjében általában jelentős különbség tapasztalható, így a szabályok annak a félnek kedveznek, aki az esetek többségében gazdaságilag gyengébb, és egy előre megfogalmazott szerződés alapján kerül jogviszonyba a másik féllel úgy, hogy annak egyes rendelkezései a szerződést megelőző tárgyalások során nem módosíthatók.⁹ Erre tekintettel teszi lehetővé a Rendelet, illetve az Átdolgozás, hogy a biztosító ellen ne csak annak a tagállamnak a bíróságai előtt indulhasson eljárás, ahol a székhelye található, hanem a biztosítási kötvény jogosultja, a biztosított vagy a kedvezményezett lakóhelye vagy székhelye szerinti bíróság előtt is. Ezzel szemben a biztosító csak annak a tagállamnak a bíróságai előtt perelhet, ahol az alperes lakóhelye található, tekintet nél-

⁷ A 26/91. sz. *Jakob Handte & Co. GmbH Maschinenfabrik kontra Traitements Mécano-chimiques des Surfaces SA. (TMCS)*-ügyben 1992. június 17-én hozott ítélet [EBHT 1992 I-03967] 14. pontja.

⁸ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkében megfogalmazott, a hatékony jogérvényesítéshez, ill. jogi segítségnyújtáshoz való jogból következően mindenkinek biztosítani kell a lehetőséget tanácsadás, védelem és képviselő igénybeviteléhez. Azoknak, akik nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybeviteléhez erre szükség van. A joghoz jutás mint átfogó fogalom, magában foglalja az állam kötelezettségét olyan intézmények és jogi normák kidolgozására, amelyek lehetővé teszik, hogy az egyén hatékony jogérvényesítéshez való joga – anyagi körülményeitől, ismereteitől és egyéb lehetőségeitől függetlenül – mind az alkotmányjogilag meghatározott szabályozás, mind a gyakorlat szintjén megvalósulhasson. A joghoz jutás, a jogi segítségnyújtás és a perköltség-támogatás fogalmának részletes elemzése: Ágnes VÁRADI: *Verfahrenshilfe im Zivilprozess* (Hamburg: Dr. Kovac 2014) 51–63.

⁹ A 201/82. sz. *Gerling Konzern Speziale Kreditversicherungs-AG és mások kontra Amministrazione del Tesoro dello Stato*, 1983. július 14-ei ítélet [EBHT 1983 02503] 17. pontja.

kül arra, hogy az alperes biztosítási kötvény jogosultja, biztosított vagy kedvezményezett. [Rendelet 9. cikk (1) bekezdés és 12. cikk (1) bekezdés; Átdolgozás 11. cikk (1) bekezdés és 14. cikk (1) bekezdés]. Mindez nem zárja ki, hogy a Rendelet 6. cikk 3. pontja, illetve az Átdolgozás 8. cikk 3. pontja alapján az alperes biztosító viszontkeresetet terjesszen elő annál a bíróságnál, ahol az ügy folyamatban van, de amely előtt ő a Rendelet alapján kereset indítására nem lenne jogosult.¹⁰

2. A BIZTOSÍTÁSI ÜGYEKRE VONATKOZÓ SPECIÁLIS JOGHATÓSÁGI OKOK HATÁLYA

E speciális joghatósági ok alkalmazási körének meghatározásánál az egyik lehetőséget a Rendelet, illetve az Átdolgozás 1. cikk (2) bekezdésében foglalt, a tárgyi hatályra vonatkozó negatív meghatározás képezi. A felsorolt kivételeket, s így a joghatósági rendszer hatályát „alapvetően olyan tényezőkre tekintettel határozták meg, amelyek a peres felek közötti jogviszony jellegére vagy a jogvita tárgyára vezethetők vissza”.¹¹ Eszerint a harmonizált joghatósági szabályok nem vonatkoznak – többek között – a természetes személyek személyi állapotára, jog- és cselekvőképességére, házassági vagyonjogra, csődeljárásra, szociális biztonságra, választottbíráskodásra, egyes tartási kötelezettségekre, végrendeletre és öröklésre.

2.1. ACTA IURE IMPERII ÉS A TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI SZERVEK HELYZETE

A kivételek felsorolását az Átdolgozás egy elemmel egészítette ki, méghozzá az államnak a közhatalmi jogosítványai gyakorlása során végrehajtott intézkedéseire vagy mulasztásaira (*acta iure imperii*) vonatkozó felelősségének kizárásával. Ez a megoldás az EuB korábbi gyakorlatát kodifikálta, és megfelelően leképezte a belső piaci szabadságok logikáját.

Az *acta iure imperii* fogalmának értelmezésénél azonban továbbra is tekintettel kell lenni a kivételes szabályok szűkítő értelmezésére. Ha ugyanis a közhatalom gyakorlásával fennálló bármilyen kapcsolat megalapozhatná a Rendelet alkalmazásának kizárását, akkor például a – jelen téma szempontjából lényeges – szociális biztonságra vonatkozó perek külön kizárása nem is lenne szükséges. A különbséget az EuB gyakorlata úgy fogalmazta meg, hogy:

„csak akkor nincs szó polgári és kereskedelmi ügyről, ha az érvényesített követelés a közhatalom gyakorlásából ered. E tekintetben azonban nem elegendő a közhatalom

¹⁰ Francesco SEATZU: *Insurance in Private International Law: A European Perspective* (Oxford: Hart 2003) 62.

¹¹ A 406/09. sz. a *Realchemie Nederland BV kontra Bayer CropScience AG*-ügyben 2011. október 18-án hozott ítélet [EBHT 2011 I-09773] 39. pontja.

gyakorlásával való bárminemű összefüggés. Amint az a Bíróság ítélezési gyakorlatából kiderül, sokkal inkább az bír döntő jelentőséggel, hogy a követelést keletkeztető konkrét cselekmény közhatalmi jogosítványok gyakorlását jelenti.”¹²

E körben kérdésként vetődhet fel a társadalombiztosítási intézményekkel fennálló jogviszonyok kizártsága, azaz, hogyan határozzuk meg a szociális biztonság fogalmát. Az EuB a *Steenbergen kontra Luc Baten*-ügyben¹³ került szembe azzal a kérdéssel, hogy egy társadalombiztosítási intézmény által az alperes elvált feleségének és gyermekének folyósított szociális ellátás utáni, az alperes tartási kötelezettségére alapozottan előterjesztett visszatérítési kereset esetén alkalmazhatóak-e a Rendelet joghatósági rendelkezései. Az uniós jogi fogalmak *sui generis* értelmezésének követelményéből fakadóan az EuB a szociális biztonság kategóriáját egy közösségi jogforrásra, az 1408/71/EGK rendeletre¹⁴ tekintettel határozta meg.¹⁵ Ez, illetve az ezt felváltó, 883/2004/EK rendelet¹⁶ is megállapítja, hogy azok a kötelezettségek tartoznak a szociális biztonság fogalmába, amelyek a rendeletben meghatározott kockázatokra (3. cikk) vonatkoznak és meghatározott jogszabályi kötelezettségen (1. cikk) alapulnak. Az e körön kívül eső egyéb társadalombiztosítási intézmények által érvényesített követelések, igények már nem tartoznak a szociális biztonság fogalmába, s így a Rendelet és az Átdolgozás is alkalmazható esetükben.¹⁷

Ennek alapján pedig felmerül a kérdés, hogy a társadalombiztosítási intézmények hivatkozhatnak-e a kedvezményes joghatósági szabályokra? Ennek megválaszolásakor az EuB a biztosítási ügyekre vonatkozó speciális joghatósági okok jogpolitikai célját vizsgálta, azaz, hogy az adott perbeli helyzetben a társadalombiztosítási szerv tekinthető-e bármely okból gyengébb félnek. Így például megállapította, hogy egy autóbalesetben közvetlenül károsult személy követeléseinek törvényes engedményeseként fellépő társadalombiztosítási szerv nem tekinthető gazdaságilag gyengébbnek és jogilag kevésbé tapasztaltnak az alperesi oldalon álló felelősségbiztosítóhoz képest.¹⁸ Abból a szempontból ez a megállapítás összhangban

¹² Juliane Kokott Főtanácsnok 2013. április 11-ei indítványa a 49/12. sz. *The Commissioners for Her Majesty's Revenue & Customs kontra Sunico ApS és társai* ügyében, 46. pont.

¹³ A 271/00. sz. *Gemeente Steenbergen kontra Luc Baten*-ügyben 2002. november 14-én hozott ítélet [EBHT 2002 I-10489].

¹⁴ A Tanács 1408/71/EGK rendelete (1971. június 14.) a szociális biztonsági rendszereknek a Közösségen belül mozgó munkavállalókra, önálló vállalkozókra és családtagjaikra történő alkalmazásáról.

¹⁵ A 271/00 sz. *Steenbergen kontra Baten*-ügy, 45. pont.

¹⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 883/2004/EK rendelete (2004. április 29.) a szociális biztonsági rendszerek koordinálásáról.

¹⁷ Aukje VAN HOEK – Frank HENDRIX: *International private law aspects and dispute settlement related to transnational company agreements. Annex 1.* (Study undertaken on behalf of the European Commission, VC/2009/0157, 2009) 7; ec.europa.eu/social/keyDocuments.jsp?pager.offset=50&langId=en&mode=advancedSubmit&advSearchKey=transnational.

¹⁸ A 347/08. sz. *Vorarlberger Gebietskrankenkasse kontra WGV-Schwäbische Allgemeine Versicherungs AG*-ügyben 2009. szeptember 17-én hozott ítélet [EBHT 2009 I-08661] 42–43. pontja.

van az irodalmi állásponttal,¹⁹ hogy a kedvezményes joghatósági szabályok alkalmazása a károkozó fél és a biztosító vonatkozásában csak akkor lehetséges, ha a biztosító engedményesként lép fel; közvetlen jogérvényesítés esetén – a Rendelet szövegében feljogosított biztosított, kedvezményezett vagy kötvénytulajdonos hiányában – az alkalmazás feltételei nem állnak fenn. Az EuB azonban – megerősítve a kivételes szabályok szűkítő értelmezésére vonatkozó alaptételét²⁰ – bevonta a felek helyzete szerinti differenciálást is a vizsgálatba: így a II. fejezet 3. részének alkalmazása csak abban az esetben megalapozott, ha a követelést a felelősségbiztosítóval szemben a közvetlenül károsult személy olyan törvényes engedményese érvényesitené, aki önmaga is gyengébb félnek tekinthető.²¹

2.2. A „GYENGÉBB FÉL” FOGALMÁNAK ÉRTELMEZÉSE

Ennek a logikának a következetes alkalmazása felveti a kérdést, hogy a biztosítási ügyekben alkalmazható kedvezményes joghatósági okok kivétel nélkül alkalmazhatóak-e valamennyi biztosítottra, kedvezményezettre, illetve kötvénytulajdonosra. Azaz olyan személyek is hivatkozhatnak-e a kedvezményes szabályokra, akik sem anyagi lehetőségeik, sem jogi ismereteik, tapasztalataik alapján nem tekinthetők gyengébb félnek? A Rendelet szövegének nyelvtani értelmezése alapján egyértelműnek tűnik, hogy a biztosítóval jogviszonyban álló fél oldalán nincs differenciálás.²² Ezzel szemben önmagában nem feltétlenül tűnik elégségesnek az az ellenérv, hogy a biztosítóval szerződő, hozzá hasonló gazdasági erőt képviselő fél (például egy gyógyszergyár) privilegizálása a perköltségek emelkedését okozhatja,²³ mivel lehetőséget ad az optimálistól eltérő bíróság kiválasztására. Teljes bizonyossággal ugyanis nem állítható, hogy az általános joghatósági ok jelenti a legkisebb kumulált költségigényű megoldást, mindössze azt, hogy az alperes védekezését ez segíti elő a leginkább.

A problémát sokkal inkább az jelenti, hogy ha a biztosítóhoz hasonló gazdasági erőt képviselő peres fél nem az előreláthatóan legkevesebb költségű fórumot

¹⁹ SEATZU (10. lj.) 53. THOMAS RAUSCHER: *Internationales Privatrecht: mit internationalem Verfahrensrecht* (Heidelberg: C. F. Müller 2012) 473. BURKHARD HESS: *Europäisches Zivilprozessrecht* (Heidelberg: C. F. Müller 2010) 296.

²⁰ „E tekintetben az állandó ítélkezési gyakorlat szerint ezeket a különös joghatósági szabályokat megszorítón kell értelmezni, mivel azok nem teszik lehetővé a 44/2001 rendeletben kifejezetten előírt eseteken túlterjeszkedő értelmezést.” A 103/05. sz. *Reisch Montage AG kontra Kiesel Baumaschinen Handels GmbH*-ügyben 2006. július 13-án hozott ítélet [EBHT 2006 I-06827] 23. pontja.

²¹ A 347/08. sz. *Vorarlberger Gebietskrankenkasse kontra WGV-Schwäbische Allgemeine Versicherungs AG*, 44. pont.

²² JAN EHLING: *Die Versicherung und Rückversicherung von Pharmarisiken in nationaler und internationaler Beziehung* (Karlsruhe: Verlag Versicherungswirtschaft 2011) 309. THOMAS RAUSCHER (szerk.): *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht. Brüssel I-VO, LugÜbk 2007* (München: European Law Publishers 2011) 335.

²³ KING FUNG TSANG: „Forum Shopping in European Insurance Litigation: What we have learned from New Hampshire Insurance Co. v. Strabag Bau” *The Columbia Journal of European Law* 2009/16; www.cjel.net/online/16_1-tsang/.

választja, annak háttérében a per várható menetével összefüggő okok állnak, jellemzően *forum shoppingra* irányuló törekvések. A joghatósági okok indokolatlan többszöröződése tehát negatívan érintheti a joghatósági szabályok előreláthatóságát, és így a jogbiztonság elvét. „Ez a veszély annál jelentősebb, minél szélesebb az a választási lehetőség, amelyet a szóban forgó kritériumok alkalmazása a felperes számára nyújt, egyfajta *forum shopping* gyakorlására biztatva őt, amelyet az egyezmény éppen elkerülni szeretne.”²⁴ Szintén a rendeleti rendszer céljával ellentétesnek tűnik, hogy amennyiben kizárólag a szerződési pozíció határozza meg a jogérvényesítés támogatására irányuló jogosultságot, akkor az megbonthatja a kedvezményes szabályok mögött húzódó jogpolitikai szándék (gyengébb fél védelme) egységességét.

Az EuB ezt a megállapítást egy konkrét ügyben viszonylag határozottan meg is erősítette:

„Az ezen rendelkezésekben található védelmi funkcióból az következik, hogy az e célra a rendelet által előírt különleges joghatósági rendelkezések nem vonatkoznak azokra a személyekre, akik esetében a védelem nem indokolt.”²⁵ „Összességében tehát az egyezmény 12. cikkének 5. pontja minden olyan biztosítási szerződést kizár e védelmi rendszerből, amelyben a biztosított jelentős gazdasági erővel bír.”²⁶

Egyes szerződéstípusok esetén a különleges joghatóság alkalmazása általános jelleggel, az EuB gyakorlata alapján kizárható.²⁷ A felek általános jogi helyzetének összevetését alkalmazva, a gyengébb fél védelmét alátámasztó alapos ok hiányában az EuB kizárta a kedvezményes joghatósági szabályok alkalmazását a harmadik személy javára szóló biztosítási viszonyok esetében, a többszörös biztosítási helyzetekből²⁸ és viszontbiztosításból²⁹ eredő jogvitáknál. (Ez utóbbi körülmény azonban – ahogyan arra az EB és az EuB is utalt – nem zárja ki a kedvezményes

²⁴ Az 539/03. sz. a *Roche Nederland BV és társai kontra Frederick Primus és Milton Goldenberg*-ügyben 2006. július 13-án hozott ítélet [EBHT 2006 I-06535] 38. pontja.

²⁵ A 347/08. sz. *Vorarlberger Gebietskrankenkasse kontra WGV-Schwäbische Allgemeine Versicherungs AG*-ügyben 2009. szeptember 17-én hozott ítélet [EBHT 2009 I-08661] 41. pontja.

²⁶ A 77/04. sz. *Groupement d'intérêt économique (GIE) Réunion européenne és társai kontra Zurich España*, valamint a *Société pyrénéenne de transit d'automobiles (Soptrans)* ügyében 2005. május 26-án hozott ítélet [EBHT 2005 I-04509] 22. pontja.

²⁷ Az ebben a kontextusban alkalmazott szemléletmód sok szempontból hasonlítható a fogyasztói szerződéseknél alkalmazott mércehez, mely szerint a fogyasztói szerződésekre vonatkozó különleges hatásköri szabályok nem alkalmazhatók valamely két, kereskedelmi vagy szakmai tevékenysége körében eljáró személy között létrejött szerződésekre. A 89/91. sz. *Shearson Lehmann Hutton Inc. kontra TVB Treuhandgesellschaft für Vermögensverwaltung und Beteiligungen mbH*-ügyben 1993. január 19-én hozott ítélet [EBHT 1993 I-00139] 11. és 24. pontja. Nemrégiben megerősítette: az 508/12. sz. *Walter Vapnik kontra Josef Thurner*-ügyben 2013. december 5-én hozott ítélet 32. pontja.

²⁸ A 77/04. sz. *Groupement d'intérêt économique (GIE) Réunion européenne és társai kontra Zurich España* és a *Société pyrénéenne de transit d'automobiles (Soptrans)*-ügyben 2005. május 26-án hozott ítélet [EBHT 2005 I-04509] 23–24. pontja.

²⁹ A 412/98. sz. *Group Josi Reinsurance Company SA kontra Universal General Insurance Company (UGIC)*-ügyben 2000. július 13-án hozott ítélet [EBHT 2000 I-05925] 75. pontja

joghatósági okra hivatkozást, ha a szerződő fél, biztosított vagy kedvezményezett közvetlenül a viszontbiztosítóval szemben érvényesít követelést, például a biztosító csődje vagy felszámolása esetén.)

Nehezebb lenne azonban a helyzet akkor, ha a kedvezményes joghatósági szabályok kizárása nem a szerződés jellegén, hanem a felek gazdasági erejének összevetésén alapulna. Az EuB ugyanis nem adott választ arra a kérdésre, hogy kinek és hogyan (milyen elvek mentén, illetve kérelemre vagy hivatalból) kell megállapítania a gazdasági–jogi lehetőségekben való lényeges különbség fennállását. Egyértelmű állásfoglalás hiányában a nemzeti bíróságoknak alapvetően az alperes joghatósági kifogása alapján kell mérlegelniük, hogy a Rendelet II. fejezet 3. szakasza alkalmazható-e. A szabályozási cél hasonlósága miatt felmerülhet a hatékony jogérvényesítéshez fűződő jogot elősegítő egyéb perjogi eszközök, így a perköltség-támogatások³⁰ esetében alkalmazott megoldás, azaz a rászorultság tételes vizsgálata, különösen jogi személyeknél. Az EuB iránymutató döntésében megállapította, hogy a perköltség-kedvezmények elsődleges címzettjei a természetes személyek, de nem kizárt, hogy a joghoz jutás elősegítésének elvére jogi személyek is hivatkozzanak. Ebben a körben:

„a nemzeti bíróság feladata annak vizsgálata, hogy a költségmentesség engedélyezésének feltételei a bírósághoz fordulás joga olyan korlátozásának minősülnek-e, amely magát e jog lényegét érinti, hogy azok jogszerű célra irányulnak-e, és hogy ésszerű arányossági kapcsolat áll-e fenn az alkalmazott eszközök és az elérni kívánt cél között. Ezen értékelés keretében a nemzeti bíróság figyelembe veheti a per tárgyát, a költségmentességet kérelmező pernyertességének ésszerű esélyét, az ügy tétjének e kérelmező számára képviselt fontosságát, a jogi kérdés és az alkalmazott eljárás bonyolultságát, valamint e kérelmező arra való képességét, hogy hatékonyan tudja-e érvényesíteni jogait. Az arányosság értékelésének keretében a nemzeti bíróság figyelemmel lehet az előlegezendő perköltségek nagyságára is, valamint arra, hogy e költségek esetlegesen a bírósághoz fordulás megkerülhetetlen akadályát képezik-e, vagy sem.”³¹

Hasonló teszt alkalmazása megkönnyítheti a nemzeti bíróság feladatát az említett joghatósági ügyekben is. Nem jelentene gyakorlati akadályt az sem, hogy a joghatósággal rendelkező, illetve választható fórumok körét a peres felek (jellemzően a felperes) viszonyainak egy adott nemzeti bíróság általi értékelése alapozná meg. Az értékelésből adódó esetleges eltérések ugyanis nem okozhatnak gondot a határozatok elismertetése és végrehajtása körében. A Rendelet 35. cikk (3) bekezdése, illetve az Átdolgozás korábbiakhoz képest pontosító, lényegesen egyértelműbb 45. cikk (3) bekezdése szerint főszabályként az elismerés során „az eredetileg eljáró bíróság joghatósága nem vizsgálható felül.” Kivételt képez ez alól, ha a

³⁰ Ágnes VÁRADI: *Verfahrenshilfe im Zivilprozess* (Hamburg: Dr. Kovac 2014) 113–127.

³¹ A 279/09. sz. *DEB Deutsche Energiehandels und Beratungsgesellschaft mbH kontra Bundesrepublik Deutschland*-ügyben 2010. december 22-én hozott ítélet [EBHT 2010 I-13849].

„határozat ellentétes a II. fejezet 3., 4. vagy 5. szakaszával, amennyiben a biztosítási kötvény jogosultja, a biztosított, a biztosítási szerződés kedvezményezettje, a károsult, a fogyasztó, vagy a munkavállaló az alperes”. Az Átdolgozás 46. cikke alapján a végrehajtás csak ugyanilyen okokból tagadható meg. Márpedig a fenti mérlegelés éppen akkor jut szerephez, ha a biztosított a felperesi pozícióban van. Így egy generálklauzula jellegű megfogalmazása a gyengébb fél fogalmának, az európai jogalkotó vagy az EuB által kidolgozott mérlegelési kritériumokkal kiegészítve, biztosíthatná a Rendelet rendszerében kiemelten kezelt jogbiztonság koherensebb érvényesülését.

3. A PER MEGINDÍTÁSA: A LAKÓHELY MEGÁLLAPÍTÁSA

A tárgyi hatály megállapítását követően az irányadó lakhely fogalmának értelmezése szükséges, hiszen a Rendelet alkalmazhatóságát nem a felek állampolgársága határozza meg, hanem a székhelye/lakhelye.³² Ezt tekintve a Rendelet 59. cikk (1) bekezdése [Átdolgozás 62. cikk (1) bekezdése] főszabályként a nemzeti jogra utal: „Annak megállapítása során, hogy a fél rendelkezik-e lakóhellyel vagy székhellyel abban a tagállamban, amelynek bíróságát felhívták, a bíróság saját belső jogát alkalmazza.” Társaságok, valamint más jogi személyek esetében azonban ezt részletes felsorolással egészíti ki. A Rendelet 60. cikk (1) bekezdése [Átdolgozás 63. cikk (1) bekezdése] megállapítja, hogy a Rendelet alkalmazásában a székhely a létesítő okirat szerinti székhely,³³ a központi ügyvezetés helye vagy az üzleti tevékenység fő helye³⁴ lehet. A központi ügyvezetés helyének és az üzleti tevékenység fő helyének elkülönítése a gyakorlatban nehézséget jelenthet: Egyes szerzők szerint³⁵ a megkülönböztetés alapja az lehet, hogy az üzleti tevékenység fő helyén vagy onnan kiindulva realizálja az érintett jogi személy a legfontosabb, vagy

³² Grupo editorial El Derecho y Quantor: *Guía Práctica del Contrato de Seguro* (Madrid: El Derecho 2011) 216.

³³ Egyes források szerint a székhely fogalmának definiálása különösen fontos szerepet tölt be az átláthatóság növelésében és a joghatósági viták elkerülésében. María José FERNÁNDEZ MARTÍN: “La competencia judicial internacional en materia de responsabilidad civil y seguros de conformidad con el Reglamento Bruselas I”. *Iura & Praxis* 2009 3; www.iuraprxaxis.com/datos/0903_Competencia%20Internacional%20en%20materia%20de%20seguros.pdf.

³⁴ A tevékenység folytatásának helye, mint kiemelt joghatósági ok, nemcsak az illetőség meghatározásánál jut szerephez. Az EuB egy tavalyi ítéletében arra hívta fel a figyelmet, hogy a társaság belső viszonyaival összefüggő – például – károkozással, vezető tisztségviselő felelősségével kapcsolatos ügyekben, az a hely, „ahol a káresemény bekövetkezett vagy bekövetkezhet” elsősorban az a hely, amelyhez a társaság által folytatott tevékenység és annak eredménye (jelen esetben a pénzügyi helyzet változása) kapcsolódik. Amellett a gondos igazságszolgáltatás és a hatékony eljárásrend szervezés szempontjából ugyanis itt állnak rendelkezésre a működéssel és annak eredményével kapcsolatos információk, amelyből a bíróság a szükséges következtetéseket levonhatja. Ezzel az EuB megerősítette a tevékenység fő helye mint joghatósági ok kiemelt szerepét. A 147/12. sz. *ÖFAB, Östergötlands Fastigheter AB kontra Frank Koot és Evergreen Investments BV*-ügyben 2013. július 18-án hozott ítélet 48–55. pontja.

³⁵ Peter STONE: *EU Private International Law* (Cheltenham: Edward Elgar 2010) 73.

legnagyobb számú ügyletét. Bár ez az elhatárolás hordoz némi bizonytalansági tényezőt, előnye lehet, hogy alkalmazásával nagy valószínűséggel elkerülhető a negatív joghatósági összeütközés, különösen akkor, ha az egyik³⁶ vagy akár mind-egyik peres fél olyan jogi személy – akár egy nagyobb biztosítótársaság vagy cégcsoport –, amely tevékenységét tagállamonként más feltételek között vagy tevékenység-korlátozással végzi. Valamely tagállamban a jelenléte azonban bizonyosan megfeleltethető a Rendelet 60. cikke szerinti fogalmak valamelyikének.³⁷

Az EuB a Rendelet értelmezése során az érintett személy érdekeinek központjához igazodó joghatóságot is elfogadta, azzal, hogy:

„azon hely, ahol valamely személy érdekeinek központja található, általában a szokásos lakóhelyének felel meg. Valamely személy érdekeinek központja azonban olyan tagállamban is lehet, ahol e személy nem rendelkezik szokásos lakóhellyel, amennyiben más ténykörülmények, úgymint valamely szakmai tevékenység gyakorlása, az ezen állammal való különösen szoros kapcsolatra utalhatnak.”³⁸

Részben ennek az elvnek a leképeződése a Rendelet 5. cikk (5) bekezdésében [Átdolgozás 7. cikk (5) bekezdés] található, a biztosítókra vonatkozó kiterjesztés, mely szerint „fióktelep, képviselő vagy más telephely működéséből származó jogvita tekintetében a fióktelep, képviselő vagy más telephely helyének bírósága előtt” is megindítható a per. Azt illetően, hogy mit értünk „működésből származó jogvita” fogalmán, az EuB két kritériumot azonosított. Egyrészt egy olyan működési központot kell feltételezni, amely egyfajta állandósággal rendelkezik, azaz „saját üzletvezetésének és megfelelő felszereltségének kell lennie ahhoz, hogy harmadik felekkel tárgyaljon, akiknek így nem kell közvetlenül az anyavállalkozáshoz fordulniuk”.³⁹ Másrészt, a tárgybeli jogvitának „az említett egységek működtetésével kapcsolatos aktusokra kell vonatkozniuk, vagy az egységek által az anyavállalkozás nevében vállalt kötelezettségekre, ha e kötelezettségeket az egységek székhelye szerinti államban kell teljesíteni”.⁴⁰

³⁶ Ahogyan az az előző pontban kifejtésre került, ilyen jogi személy a biztosított stb. pozíciójában is felléphet, ami a joghatósági okok többszöröződéséhez vezethet. A leányvállalatok és telephelyek fogalmának biztosítási kontextusban történő értelmezéséhez: Dirk LOOSCHELDERS – Lothar MICHAEL: *Düsseldorfer Vorträge zum Versicherungsrecht 2009: Beratungspflichten für Versicherungsvermittler* (Karlsruhe: Verlag Versicherungswirtschaft 2010) 21–24.

³⁷ Luis Antonio VELASCO SAN PEDRO [et al.] (szerk.): *Private Enforcement of Competition Law* (Valladolid: Lex Nova 2011) 623.

³⁸ Az 509/09. sz. és 161/10. sz. *eDate Advertising GmbH kontra X*, valamint *Olivier Martinez és Robert Martinez kontra MGN Limited*-ügyekben 2011. október 25-én hozott ítélet [EBHT 2011 I-10269] 49. pontja.

³⁹ A 439/93. sz. *Lloyd's Register of Shipping kontra Société Campenon Bernard*-ügyben 1995. április 6-án hozott ítélet [EBHT 1995 I-00961] 18–19. pontja.

⁴⁰ A 154/11. sz. *Ahmed Mahamdia kontra République algérienne démocratique et populaire* ügyében 2012. július 19-én hozott ítélet 48. pontja.

4. PERBE BOCSÁTKOZÁS

A Rendelet 24. cikke [Átdolgozás 26. cikk (1) bekezdés] szerint a „rendelet egyéb rendelkezései alapján fennálló joghatóságtól eltekintve, valamely tagállamnak az a bírósága rendelkezik joghatósággal, amely előtt az alperes perbe bocsátkozik”. Azaz az alperest védő, számára kedvezőbb perbeli pozíciót biztosító joghatósági szabály (az alperes lakóhelye szerinti joghatóság elve) és a különleges joghatósági okok rendszere – ideértve a biztosítási ügyekben irányadó különleges joghatósági okokat⁴¹ – felülírható, amennyiben az alperes egy egyébként joghatósággal nem rendelkező bíróság előtt megindított perben érdemben perbe bocsátkozik. (Ez alól egyedül a kizárólagos joghatósági okok képeznek kivételt.)

Az érdemi perbe bocsátkozás fennállásához két feltétel együttes teljesülése szükséges. Elsőként, a felperes az eljáró bíróság nemzeti jogának megfelelően⁴² megindította az eljárást és keresetlevelét az eljáró bíróság nem utasította vissza.⁴³ (Amennyiben a bíróság a keresetlevél vizsgálata során joghatóságának kizártságát észleli, vagy a keresetlevél más okból befogadhatatlan, az alperes cselekménye irreleváns.) Ezt követően a joghatóság hallgatólagos elismerésére csak akkor kerülhet sor, ha az alperes megjelent a bíróság előtt, anélkül,⁴⁴ hogy a joghatóság hiányára vonatkozó kifogást terjesztett volna elő. A „megjelenés” fogalmának

⁴¹ „Ilyen feltételek mellett, mivel a 44/2001 rendelet II. fejezetének 3. szakaszában megállapított joghatósági szabályok nem kizárólagos joghatósági szabályok, az eljáró bíróságnak, amennyiben az említett szabályokat nem tartották be, meg kell állapítania a joghatóságát, ha az alperes megjelenik előtte, és nem terjeszt elő joghatóság hiányára vonatkozó kifogást.” A 111/09. sz. *Česká podnikatelská pojišťovna as, Vienna Insurance Group kontra Michal Bilas*-ügyben 2010. május 20-án hozott ítélet [EBHT 2010 I-04545] 26. pontja.

⁴² A keresetlevél befogadhatóságának némely kritériuma (pl. joghatóság kizártsága, ha más tagállam bíróságának kizárólagos a joghatósága az ügyben) közvetlenül az uniós jogból ered, a további eljárási feltételeket azonban a nemzeti jog állapítja meg. A 119/84. sz. *P. Capelloni és F. Aquilini kontra J. C. J. Pelkmans*-ügyben 1985. október 3-án hozott ítélet [EBHT 1985 03147] 20. pontja. Az EuB gyakorlatából következően azonban ezek a keresetek eljárási szabályai „egyfelől nem lehetnek kedvezőtlenebbek, mint azok, amelyek a hasonló nemzeti keresetekre vonatkoznak (egyenértékűség elve), és másfelől nem tehetik gyakorlatilag lehetetlenné vagy rendkívül nehézzé a közösségi jogrend által biztosított jogok gyakorlását (hatékony érvényesülés elve).” A 29/13. és 30/13. sz. *Global Trans Lodzhistik OOD kontra Nachalnik na Mitnitsa Stolichna* egyesített ügyekben 2014. március 13-án hozott ítélet 33. pontja.

⁴³ „A [...] 44/2001 rendelet által létrehozott rendszert [...] annak elkerülése érdekében hozták létre, hogy a később felhívott bíróság eljárása felfüggesztésének időtartama elhúzódjon abban az esetben, ha az elsőként felhívott bíróság joghatósága valójában [...] már nem vitatható. Márpedig e kockázat nem áll fenn, amennyiben [...] az elsőként felhívott bíróság nem állapította meg hivatalból a joghatóságának hiányát, és azt egyik fél sem vitatta korábban, vagy azon álláspont előterjesztésének időpontjáig, amely a nemzeti eljárásjoga értelmében első védekezésnek tekintendő.” Az 1/13. sz. *Cartier parfums – lunettes SAS, Axax Corporate Solutions assurances SA kontra Ziegler France SA és társai* ügyében 2014. február 27-én hozott ítélet 38–39. pontja.

⁴⁴ Nem tekinthető érdemi perbe bocsátkozásnak – s így nem jelenti a nemzeti bíróság joghatóságának hallgatólagos elismerését – ha az alperes a joghatóság hiányára vonatkozó kifogással egyidejűleg, ahhoz képest alternatív módon érdemi védekezést is előterjeszt. A 201/82. sz. *Gerling Konzern Speziale Kreditversicherungs-AG és mások kontra Amministrazione del Tesoro dello Stato*-ügyben 1983. július 14-én hozott ítélet [EBHT 1983 02503] 21. pontja.

egy viszonylag szemléletes meghatározása szerint egy belső tartalmat és egy külső megjelenési formát különböztethetünk meg. A belső tartalom a peres fél jogi jelenléte a perben, amely felhatalmazza a félként történő eljárásra, eljárási cselekmények megtételére. Ez általános, valamennyi tagállamban azonos. A külső forma azt határozza meg, hogy milyen konkrét eljárási cselekményeket kell megtennie az alperesnek ahhoz, hogy a perben való részvételi szándékát kinyilvánítsa. Ez tagállamonként, a nemzeti eljárásjogok előírásainak megfelelően eltérő.⁴⁵

Kérdés, hogy a biztosítási ügyekre vonatkozó speciális joghatósági okok mögött meghúzódó jogpolitikai cél (a gazdaságilag gyengébb, korlátozott anyagi lehetőségekkel és jogi ismeretekkel rendelkező fél védelme) indokolhat-e további garanciákat olyan esetekben, amikor meghatározott perbeli cselekmények révén a gyengébb fél (kötvénytulajdonos, biztosított, kedvezményezett) alperesi pozícióban⁴⁶ nehezebb helyzetbe kerülhet. Egy 2009-es ügyben a részt vevő országok (Csehország és Szlovákia) azzal érveltek, hogy ilyen esetekben az eljáró bíróságnak vizsgálnia kellene, hogy az alperes teljes mértékben tisztában van-e azzal, milyen következményekkel jár az érdemi védekezése, azaz, hogy „az alperes akaratnyilvánítása valóban tudatos és a bíróság joghatóságának megalapozására irányul”.⁴⁷ Akkor – a Rendelet kifejezett előírásának hiányában – az EuB ilyen kioktatási kötelezettség fennállását nem állapította meg, mindössze a speciális joghatósági ok céljának érvényesítésével összefüggő lehetőségként nevesítette. Vélhetően azonban az ügyben felvetett érvek és az EuB álláspontja is közrejátszott abban, hogy a Rendelet átdolgozásakor, a 26. cikk (2) bekezdésébe *expressis verbis* bekerült az eljáró bíróság számára egy ellenőrzési, meggyőződési kötelezettség, mindhárom kedvezményes ügytípus (biztosítás, fogyasztási szerződés, egyedi munkaszerződés) vonatkozásában:

„A 3., 4. vagy 5. szakaszban említett ügyekben, amennyiben a biztosítási kötvény jogosultja, a biztosított, a biztosítási szerződés kedvezményezettje, a károsult, a fogyasztó vagy a munkavállaló az alperes, a bíróságnak, mielőtt az (1) bekezdés alapján megállapítaná joghatóságát, gondoskodnia kell arról, hogy az alperest tájékoztassák a bíróság joghatóságának kifogásolásához fűződő jogáról, valamint a perbe bocsátkozás, illetve a perbe nem bocsátkozás következményeiről.”

⁴⁵ Alfonso Luis CALVO CARAVACA – Javier CARRASCOSA GONZÁLEZ: „La sumisión tácita como foro de competencia judicial internacional y el artículo 24 del reglamento 44/2001 de 22 de diciembre 2000” *International Law. Revista Colombiana de Derecho Internacional* 2004/4. 55.

⁴⁶ Amennyiben a gyengébb fél (kötvénytulajdonos, biztosított, kedvezményezett) felperesi pozícióban van, a gyengébb fél védelméből adódó többletgaranciák kérdése természetesen nem merül fel, hiszen a felperes erőforrásai, lehetőségei racionális mérlegelése alapján maga választja meg – a felkínált több opció közül –, hogy hol indítja meg a pert. Peter FÖRSCHLER: *Der Zivilprozess* (Stuttgart: Kohlhammer 2004) 16.

⁴⁷ A 111/09. sz. *Česká podnikatelská pojišťovna as, Vienna Insurance Group kontra Michal Bilas* ügyben 2010. május 20-án hozott ítélet [EBHT 2010 I-04545] 31. pontja.

5. KÜLÖNBÖZŐ TAGÁLLAMI ILLETŐSÉGŰ ALPERESEK

A következő kérdés annak a megállapítása, hogyan befolyásolja a joghatóságot, ha a pert különböző tagállami illetőségű alperesek ellen indítják meg. (Mivel a Rendelet hatálya kizárólag a tagállami lakóhellyel rendelkező személyekre terjed ki – és a 6. cikk (1) bekezdéséből nem következik a személyi hatályt kiterjesztő rendelkezés – „az azokra az alperesekre nem alkalmazható, akiknek lakóhelye nem valamely tagállamban van, amennyiben őket olyan kereset alapján indult eljárásban idézik, amelyet több alperes ellen indítottak, és közülük több alperes lakóhelye az Unióban található”.⁴⁸) Általános választ a Rendelet csak arra az esetre kínál, ha a keresetek között olyan szoros kapcsolat áll fenn, hogy az elkülönített eljárásokban hozott, egymásnak ellentmondó határozatok elkerülése érdekében célszerű azokat együttesen tárgyalni, és róluk együtt határozni. [Rendelet 6. cikk (1) bekezdés; Átdolgozás 8. cikk (1) bekezdés.] Ebben az esetben bármely alperes lakóhelyének vagy székhelyének bírósága előtt megindítható a per.

Ehelyütt utalni kell arra az értelmezési alapelvre, mely szerint ez a kivételes szabály a gondos igazságszolgáltatás előmozdítását, a párhuzamos eljárások lehetőségének elkerülését, és ez által az elkülönített eljárásokban hozott, egymásnak ellentmondó határozatok elkerülését szolgálja, de nem teheti lehetővé a felperes számára, hogy csupán azért indítson eljárást több alperes ellen, hogy az egyik alperest kivonja a lakóhelye szerinti bíróság joghatósága alól.⁴⁹ Éppen ezért törekedni kell a vonatkozó rendeleti előírás megszorító értelmezésére.⁵⁰ A pontos értelmezési keretek kidolgozását leginkább az szolgálja, ha a felperesi szándéokra vonatkozó, szubjektív, tudati kategóriának a vizsgálata helyett⁵¹ a keresetek közötti szoros kapcsolat fennállása kerül a középpontba.⁵²

A biztosítási ügyekben irányadó joghatóság körében két speciális körülményt kell figyelembe venni. Egyrészt, a keresetek között fennálló szoros kapcsolat követelménye nem jelenti, hogy azonos jogalpból kellene származniuk, mindössze annyit, hogy ugyanazon ténybeli és jogi helyzetben⁵³ a jogvita megoldását illető-

⁴⁸ A 645/11. sz. *Land Berlin kontra Ellen Mirjam Sapir és mások* ügyében 2013. április 11-én hozott ítélet 56. pontja.

⁴⁹ A 616/10. sz. *Solvay SA kontra Honeywell Fluorine Products Europe BV és társai* ügyében 2012. július 12-én hozott ítélet 19. és 22. pontja. Az 51/97. sz. *Réunion européenne SA és társai kontra Spiethoff's Bevrachtingskantoor BV és Capitaine commandant le navire "Abblasgracht V002"* ügyben 1998. július 27-én hozott ítélet [EBHT 1998 I-06511] 47–48. pontja.

⁵⁰ A 103/05. sz. *Reisch Montage AG kontra Kiesel Baummaschinen Handels GmbH* ügyben 2006. július 13-án hozott ítélet [EBHT 2006 I-06827] 23. pontja.

⁵¹ Darmon főtanácsnok indítványja a 189/87. sz. *Athanasios Kalfelis kontra Bankhaus Schröder, Münchmeyer, Hengst and Co. és mások* ügyében (1988. június 15.), 7. pont.

⁵² A 98/06. sz. *Freeport plc kontra Olle Arnoldsson* ügyben 2007. október 11-én hozott ítélet [EBHT 2007 I-08319] 51–52. pontja.

⁵³ Ebből következően önmagában az a tény, hogy a perben több biztosító érintett, akik azonos csoporthoz tartoznak és azonos üzletpolitikát követnek, még nem alapozná meg a Rendelet 6. cikk (1) bek.-ének alkalmazhatóságát. Az 539/03. sz. *Roche Nederland BV és társai kontra Frederik Primus és Milton Goldenberg* ügyben 2006. július 13-án hozott ítélet [EBHT 2006 I-06535] 34. pontja. Hasonló okok miatt nem áll fenn az egyesítés lehetősége, ha ugyanabból a szerződésből eredő, de két elkülönülő kötelmi igény érvényesítéséről van szó, amelyek teljesítésének helye más

en eltérés álljon fenn.⁵⁴ Az EuB-nek e követelmény jelentőségéről alkotott felfogása azonban változni látszik: az egyesítés hátrányaitól, annak előnyeire helyeződik át a hangsúly. A Freeport-döntésben az EuB kimondta, hogy az egyesítésre vonatkozó rendelkezések alkalmazásának „nem képezi akadályát az a tény, hogy a több alperes ellen benyújtott kérelmek jogalapja eltérő.”⁵⁵ A Painer-esetben a jogalap azonosságának követelményét tekintve még inkább megengedő az értelmezés: „a benyújtott keresetek jogalapjainak azonossága azonban csupán egy tényező a többi között. Nem nélkülözhetetlen feltétele a 44/2001 rendelet 6. cikke 1. pontja alkalmazásának.”⁵⁶ A mérlegelés során tekintettel kell lenni arra, hogy alperesek számára előrelátható volt-e annak kockázata, hogy bármely alperes lakóhelyének bírósága előtt perelhetők, illetve hogy a benyújtott keresetek olyan nemzeti szabályozásokon alapulnak, amelyek a kérdést előterjesztő bíróság szerint lényegében azonosak.⁵⁷ Kérdéses lehet azonban, hogy ez az egyre inkább megengedőnek tűnő értelmezés azonos módon alkalmazható-e a biztosítási szerződésekre irányadó speciális joghatósági okok esetében. A gyengébb fél védelmét erősítő tendenciákkal ugyanis ellentétes irányúnak tűnhet, ha az anyagi és eljárásjogi szabályok azonossága döntő tényező lehet az ügyek egyesíthetőségének elbírálásánál (hiszen ezekre a gyengébb fél vélhetően kevesebb rálátással rendelkezik). Így a speciális joghatósági ok céljából és az elmúlt időszak jogalkotása és joggyakorlata alapján vélelmezhető, hogy a Painer-ítéletben foglalt, a nemzeti bíróság általi mérlegelésnél a gyengébb fél védelme hangsúlyosan védendő, ellenőrizendő az Átdolgozás fent említett 26. cikk (2) bekezdésében foglalt meggyőződési kötelezettség mintájára.

További kérdéseket vet fel, hogy a szabályozás nem kínál megoldást arra az esetre, ha több, különböző tagállamban lakóhellyel rendelkező felperes, csoportos keresetindítás révén kíván fellépni ugyanazzal az alperessel szemben. Elméletileg ilyen esetekben nem kizárt, hogy valamennyi felperes az alperes lakóhelyén indítsa meg a pert – hiszen ez az alapvető közös kapcsolódási pontja a kereseteknek –, s azokat – a Rendelet vonatkozó szabálya hiányában – a nemzeti jog alapján egyesítsék.⁵⁸

Az egyesítés feltételeiből adódó esetleges eltérések azonban megnehezíthetik azoknak a biztosítottoknak a helyzetét, akiket valamilyen közös káresemény köt össze, és csoportosan kívánnak a valamely tagállam területén székhellyel rendelkező biztosítóval szemben fellépni. A felvázolt megoldás bizonytalan kimenetele a

tagállamban van. A 420/97. sz. *Leathertex Divisione Sintetici SpA kontra Bodetex BVBA*-ügyben 1999. október 5-én hozott ítélet [EBHT 1999 I-06747] 42. pontja.

⁵⁴ Az 539/03. sz. *Roche Nederland BV és mások kontra Frederick Primus and Milton Goldenberg*-ügyben 2006. július 13-án hozott ítélet [EBHT 2006 I-06535] 26. pontja.

⁵⁵ A 98/06. sz. *Freeport plc kontra Olle Arnoldsson*-ügyben 2007. október 11-én hozott ítélet [EBHT 2007 I-08319] 47. pontja.

⁵⁶ A 145/10. sz. *Eva-Maria Painer kontra Standard Verlags GmbH és társai* ügyében 2011. december 1-jén hozott ítélet [EBHT 2011 I-12533] 80. pontja.

⁵⁷ A 145/10. sz. *Eva-Maria Painer kontra Standard Verlags GmbH és társai* ügyében 2011. december 1-jén hozott ítélet [EBHT 2011 I-12533] 81–82. pontja.

⁵⁸ Astrid STADLER: „Cross-border mass litigation: a particular challenge for European law” in Jenny STEELE – Willem VAN BOOM (szerk.): *Mass Justice: Challenges of Representation and Distribution* (Cheltenham: Edward Elgar 2011) 78–79.

Rendelet céljával ellentétes, a joghatósági okok egységessége ellen ható végeredményre vezethet. Ezen a helyzeten a csoportos keresetek joghatósági szabályainak integrálása,⁵⁹ vagy a felperesi oldalon szereplő biztosítottak esetében a keresetek egyesítésének lehetősége változtathatna a Rendelet rendszerében.

6. JOGHATÓSÁGI MEGÁLLAPODÁS

A Rendelet 13., illetve az Átdolgozás 15. cikke tartalmazza a joghatósági megállapodás megengedett típusainak felsorolását. Erre különösen biztosítási szerződések esetében azért van szükség, mert az általános szerződési feltételek révén a gyengébb fél könnyen egy olyan helyzetbe kerülhet, amelynek folytán nem gyakorolhatná a védelmét szolgáló rendeleti szabályokból eredő – a joghatóság választásával összefüggő – jogait.⁶⁰ Ezért kizárólag a jogvita keletkezése után kötött; a gyengébb fél jogait, választási lehetőségeit bővítő; az azonos lakóhellyel rendelkező felek között kötött; a tagállamok területén lakóhellyel nem rendelkező biztosítottal (stb.) létrejött; valamint a tengeri és légi szállítással kapcsolatos ügyekben kötött megállapodások megengedettek.

A jogvita keletkezésének időpontjaként az irodalom általában azt a helyzetet jelöli meg, amelyben a felek számára nyilvánvalóvá válik, hogy a szerződés értelmezése, alkalmazása vagy teljesítése során egyet nem értés, konfliktus, diszkrépancia állt elő.⁶¹ Ezt annyiban célszerűnek tűnik pontosítani, hogy ebben az időpontban a felek számára a vitás pontoknak, de legalábbis a vita terjedelmének egyértelműnek kell lennie, valamint annak is, hogy a jogvita megoldása peren kívüli módon nem várható.⁶² A gyengébb fél ugyanis csak így tud megfontolt döntést hozni arról, hogy melyik bíróság joghatósága esetén tudja jogait megfelelően képviselni, s így köt-e megállapodást valamely tagállam joghatóságáról. (Ez az értelmezés egyúttal

⁵⁹ A Bizottság ajánlása (2013. június 11.) az uniós jog által biztosított jogok megsértése tekintetében a jogsértés megszüntetésére és kártérítésre irányuló tagállami kollektív jogorvoslati mechanizmusok közös elveiről (2013/396/EU) révén megindult a kollektív keresetek közösségi jogi kereteinek egységesítése, ami a jövőben akár a perjogi kérdésekre is kiterjedhet. Ezt támasztja alá a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Tanácsnak és a Régiók Bizottságának a kollektív jogorvoslati horizontális európai kerete felé [Strasbourg, 11. 06. 2013 COM (2013) 401 final] (15.): „A több tagországot érintő ügyekkel kapcsolatos további tapasztalatok fényében a Brüsszel I. rendelet alkalmazásáról készítenendő jelentésnek tárgyalnia kell a több tagországot érintő kollektív keresetek eredményes érvényesítését is.”

⁶⁰ A joghatósági megállapodás és az általános szerződési feltételek kapcsolatáról: RAUSCHER (19. lj.) 462–464.

⁶¹ Carlos Martín BRAÑAS: „Competencia judicial en materia de contratos individuales de trabajo en el ámbito de la Unión Europea” *Boletín del Ministerio de la Justicia* 2011/2134. 11. Norbert VAN HUSEN: *Gerichtsstand in Verbraucherangelegenheiten im Österreichischen und Europäischen Zivilprozessrecht* (Wien: 2009) 139; *othes.univie.ac.at/8527/1/2009-12-03_9100256.pdf*. Federico F. GARAU SOBRINO: „Los acuerdos atributivos de jurisdicción en Derecho Procesal Civil Internacional español” *Cuadernos de Derecho Transnacional* 2010/2. 63.

⁶² RAUSCHER (22. lj.) 364–365. Niklas GANSSAUGE: *Internationale Zuständigkeit und anwendbares Recht bei Verbraucherverträgen im Internet* (Tübingen: Mohr Siebeck 2004) 70.

összhangban lenne a perbe bocsátkozásnál a már említett kioktatási kötelezettség mögött meghúzódó jogpolitikai céllal.)

A gyengébb fél választási lehetőségeit bővítő megoldásról a Rendelet szerint akkor beszélhetünk, ha az lehetővé teszi a fogyasztó számára az e szakaszban megjelölttől eltérő bíróságok előtti perindítást. Ez pedig azt is jelenti, hogy ha egy megállapodás mind a biztosító, mind a vele szerződő fél számára biztosítja a több fórum közül választás lehetőségét, akkor arra érvényesen csak a biztosított mint felperes hivatkozhat.⁶³

Abban az esetben, ha a joghatósági megállapodás a szerződés megkötésének időpontjában azonos tagállamban lakóhellyel, székhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel rendelkező biztosítási kötvény jogosultja és biztosító között jött létre, a közös lakóhely szerinti tagállam joghatósága kiköthető, arra az esetre is, ha a káresemény más tagállam területén következik be. Az EuB az Egyezmény vonatkozásában megállapította, hogy a biztosító és a biztosított között létrejött, a közös lakóhelyen alapuló joghatósági megállapodás a kedvezményezettet nem köti.⁶⁴ Az Egyezmény 12. cikke azonban „szerződés megkötésének időpontjában azonos szerződő államban lakóhellyel, székhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel rendelkező szerződő fél és biztosító közötti” joghatósági megállapodásról tett említést, amely megfogalmazásból viszonylag egyértelműen következett a kedvezményezettre kiterjedő hatály hiánya. Ezzel szemben a Rendelet és az Átdolgozás is a „biztosítási kötvény jogosultja és biztosító” viszonyáról tesz említést. Mindazonáltal fenntarthatónak tűnik az EuB korábbi álláspontja: egy tavalyi ügyben az EuB egy hájóraklevéllel összefüggő jogvita kapcsán mondta ki, hogy:

„valamely dolog gyártója és vevője közötti szerződésben létrejött joghatósági kikötésre a különböző tagállamokban letelepedett felek közötti, tulajdonjogot átruházó egymást követő szerződések alapján e dolgot megszerző és a gyártóval szemben kártérítési igényt érvényesíteni kívánó jogutóddal szemben nem lehet hivatkozni, kivéve ha bizonyítják, hogy e harmadik személy ténylegesen hozzájárult az említett kikötéshez a szóban forgó cikkben meghatározott feltételek szerint.”⁶⁵

Ez a megállapítás pedig – a felek közötti jogviszonyok hasonlósága miatt, valamint az EuB korábbi gyakorlatát⁶⁶ is figyelembe véve – a biztosítási viszonyokra is ráve-

⁶³ Ulrich MAGNUS – Peter MANKOWSKI (szerk.): *Brussels I Regulation* (München: European Law Publishers 2007) 324. A szerzők felhívják a figyelmet arra is, hogy amennyiben a felperes biztosító szabályszerűen, az alperes lakóhelye előtt indította meg az eljárást, a biztosított a joghatósági megállapodásra nem hivatkozhat annak érdekében, hogy az ügyet a felhívott bíróságtól elvonja.

⁶⁴ „Márpedig, [...] az ilyen kikötés érvényesíthetősége súlyos következményekkel járna a más szerződő államban lakóhellyel, székhellyel rendelkező, nem szerződő fél kedvezményezettre nézve.” A 112/03. sz. *Société financière et industrielle du Peloux kontra Axa Belgium és társai* ügyében 2005. május 12-én hozott ítélet [EBHT 2005 I-03707] 39. pontja.

⁶⁵ Az 543/10. sz. *Refcomp SpA kontra Axa Corporate Solutions Assurance SA és társai* ügyében 2013. február 7-én hozott ítélet 41. pontja.

⁶⁶ Hasonlóképpen: Jääskinen főtanácsnok indítványa az 543/10. sz. *Refcomp SpA kontra Axa Corporate Solutions Assurance SA és társai* ügyében (2012. október 18.) 43. pontja.

títhető. Így a biztosító és a biztosított között, az azonos lakóhelyre tekintettel kötött joghatósági megállapodás hatálya harmadik személyre automatikusan, kifejezett hozzájárulás hiányában nem terjed ki.

A tagállamok területén lakóhellyel nem rendelkező biztosítottal kötött joghatósági megállapodást/kikötést tekintve alapvető kérdés, hogy EU-n belüli vagy kívüli állam joghatóságát⁶⁷ állapítják-e meg a felek. A Rendeletnek a joghatósági megállapodás részletes szabályait rögzítő 23. (illetve az Átdolgozás 25.) cikkében foglaltak csak annyiban irányadók, amennyiben a felek valamely tagállam bíróságának joghatóságát kötik ki. Ellenkező esetben a joghatósági kikötés érvényességére a *lex fori* irányadó. Fontos kiemelni, hogy a Rendelet 23. cikkében foglalt szabályok csak a felek világos és egyértelmű konszenzusa esetén alkalmazhatóak. Ha a felek között vitás a kizárólagos joghatóság ténye, az arra hivatkozó félnek kell bizonyítania annak fennállását.⁶⁸

A légi és tengeri szállítmányozással, szállítással kapcsolatos – a Rendelet 14., illetve az Átdolgozás 16. cikkében tételesen felsorolt – kockázatok körében a joghatósági megállapodás megengedése elsősorban arra reagál, hogy olyan nagy kockázatokról van szó, amelyeknél a biztosított személye rendszerint nem teszi szükségessé a gyengébb félnek kijáró kedvezményes elbánást.⁶⁹

A szabályszerű joghatósági megállapodás – a felek eltérő rendelkezése hiányában⁷⁰ – megteremti az abban megjelölt bíróság számára a joghatóságot, de nem eredményez kizárólagosságot. Az EuB megállapította, hogy sem a Rendelet általános felépítésével, sem célkitűzéseivel nem ellentétes, ha a felek más bíróság előtt indítják meg az eljárást,⁷¹ vagy más bíróság joghatósága az alperes érdemi perbe bocsátkozásával jön létre.⁷² Hasonló rendelkezési jog, döntési szabadság azonban az eljáró nemzeti bíróság számára nem adott; ezt az EuB az angolszász jogokban ismert *forum non conveniens* perjogi tétele kapcsán fejtette ki. Ez az elv ugyanis olyan széles mérlegelési lehetőséget biztosít az eljáró bíróságnak annak megítélésében, hogy valamely külföldi fórum alkalmasabb-e a jogvita érdemi eldöntésére, ami jogbizonytalanságot eredményezhet, s így sértheti a rendeleti rendszer egysé-

⁶⁷ Egyes források felhívják a figyelmet arra, hogy az alperes lakhelyétől, mint általános joghatósági októl csak a Rendeletben kifejezetten nevesített okokból lehet eltérni, így a valamely tagállam területén lakóhellyel rendelkező személy vonatkozásában EU-n kívüli tagállam joghatóságának kikötése nem lehetséges. Ez ugyanis *expressis verbis* nem jelenik meg a normában, ráadásul a 23./25. cikk kifejezetten csak a tagállami joghatóság kikötéséről tesz említést. Patricia SHINE: „The Treatment of Non-EU Nationals before Domestic Courts of Member States” *Chinese Journal of International Law* 2010/2. 459.

⁶⁸ Mindez abból vezethető le, hogy a joghatóságot megalapozó tényeket annak kell bizonyítania, aki az adott joghatósági ok fennállására hivatkozik. RAUSCHER (22. l.) 148.

⁶⁹ RAUSCHER (19. l.) 478.

⁷⁰ Sharon DALY – Darren MAHER – Helen NOBLE: „Jurisdiction clauses in insurance policies – High Court decision in *Lartigue Enterprises Ltd v Three Lions Underwriting Ltd.*” *Lexology* 2012; www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1ec0fb74-523a-49dc-a90e-3295eb336224.

⁷¹ A 111/09. sz. *Česká podnikatelská pojišťovna as, Vienna Insurance Group kontra Michal Bilas* ügyben 2010. május 20-án hozott ítélet [EBHT 2010 I-04545] 25. pontja.

⁷² A 150/80. sz. *Elefanten Schuh GmbH kontra Pierre Jacqmain* ügyben 1981. június 24-én hozott ítélet [EBHT 1981 01671] 17. pontja.

gességét, belső logikájának megbomlásához vezethet. Ezért az EuB *expressis verbis* kizárta annak alkalmazását, még akkor is, ha azt egyébként a nemzeti perjog lehetővé tenné.⁷³

7. KÖVETKEZTETÉSEK

Végül felvetődik a kérdés, hogy milyen, a jövőre is irányadó következtetéseket vonhatunk le az uniós joghatósági szabályokból biztosítási ügyekben?

Megállapítható, hogy a Rendelet következetesen törekszik az uniós jogi alapelvek érvényesítésére a joghatósági szabályok rendszerében. Az *interstate* elemek egységes meghatározása a belső piac helyes működési mechanizmusait,⁷⁴ a határon átnyúló tranzakciókba vetett bizalmat szolgálja, hiszen a feleknek nem kell rendszeresen eljárásjogi bizonytalanságokkal szembesülniük követeléseik érvényesítésénél.

A speciális joghatósági okok figyelemmel vannak a fogyasztóvédelemre, mint horizontális alapelvre. (EuMSz 12. cikk.) Bár a Rendelet külön szabályokat tartalmaz a fogyasztói szerződéseknél irányadó joghatósági okokra, a biztosítási ügyleteknél megjelenő, az anyagi lehetőségekben és jogi ismeretekben megmutató különbségek kompenzálására irányuló törekvések hasonló célt szolgálnak. Mindazonáltal a gyengébb fél védelmének elve esetenként még korrekcióra szorul. Az Átdolgozás e tekintetben ugyan hozott előrelépést (nemzeti bíróság kiiktatási, meggyőződési kötelezettsége perbe bocsátkozásnál), a joghatósági rendszer azonban továbbra is tartalmaz lehetőséget ezen elv következetesebb érvényesítésére. Felvetődik a biztosítókkal nagyjából azonos gazdasági erővel és jogi ismeretekkel rendelkező biztosítottak esetében a választható joghatósági okok körének szűkítése annak érdekében, hogy a kedvezményes szabályok ne váljanak a *forum shopping* eszközévé. A gazdasági erő összemérésének adekvát eszköze vélhetően – a fent bemutatott okok miatt – egy generálklauzula jellegű megfogalmazás lenne, amelynek nemzeti bíróságok előtti alkalmazásához az európai jogalkotó vagy az EuB adhatna egységes támpontokat, például a jogi személyek perköltség-kedvezményekre való jogosultságánál alkalmazott mérce analógiájára. A kollektív keresetek iránti igényre tekintettel, de egységes uniós szabályozás hiányában, a fogyasztóvédelmi szempontok⁷⁵ miatt lehetővé kellene tenni az azonos jogi és ténybeli alapból eredő keresetek egységesítését a különböző tagállamban lakóhellyel rendelkező felperesek esetében is. A joggal való visszaélés megelőzése és a gyengébb fél védelme érdekében célszerű lenne egy ilyen lehetőséget arra az esetre korlátozni, ha a gyengébb fél szerepel a felperesi pozícióban.

⁷³ John DUNT: *International Cargo Insurance* (Oxon: Informa Law 2012) 20. A 281/02. sz. *Andrew Owusu kontra "Villa Holidays Bal-Inn Villas" cégnéven eljáró N. B. Jackson és társai* ügyében 2005. március 1-jén hozott ítélet [EBHT 2005 I-01383] 41. és 43. pontja.

⁷⁴ Jan KROPHOLLER: *Internationales Privatrecht* (Tübingen: Mohr Siebeck 2006) 629.

⁷⁵ *A Bizottság Zöld Könyve a kollektív fogyasztói jogorvoslatról* Brüsszel, 27. 11. 2008. COM (2008) 794 végleges.

Az EuB gyakorlatából megállapítható egy erős törekvés a kedvezményes joghatósági szabályok mint kivételes előírások szűkítő értelmezésére. Ennek révén nemcsak a Rendelet egységes alkalmazása valósítható meg, hanem egyfajta egyensúlyi állapot a harmonizáció szükségessége, a gyengébb fél védelme, a jogbiztonság és előrelátható joghatósági szabályok, valamint az EU limitált perjogi hatáskörei között.